

84(2-632.1)6

C901

Байрам Суркашев

СОЛОҒЫНЫ ТҮЖЕНГЕНИМ

168505

С (Алт.)

С - 901.

Байрам Суркашев

СОЛОҒЫНЫ ТҮЖЕНГЕНИМ

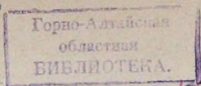
23

Алтайдың
бичиктер чыгарар
издательствозының
Туулу Алтайдагы
бөлүги · 1968 ж.

84(2=632.1)6

~~С (алт) 2~~

С 901

хр. 168505 ✓

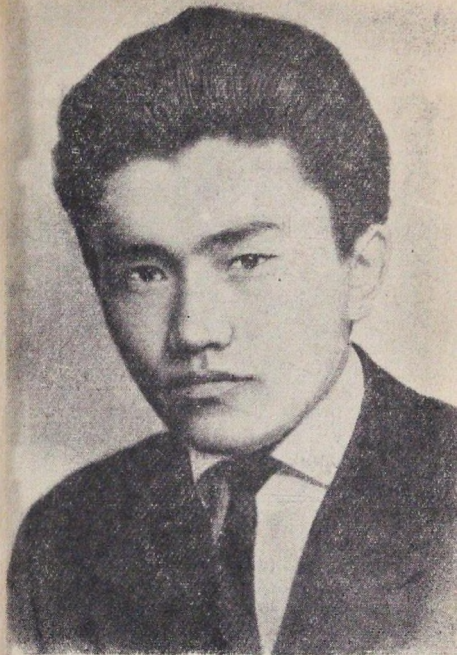
0

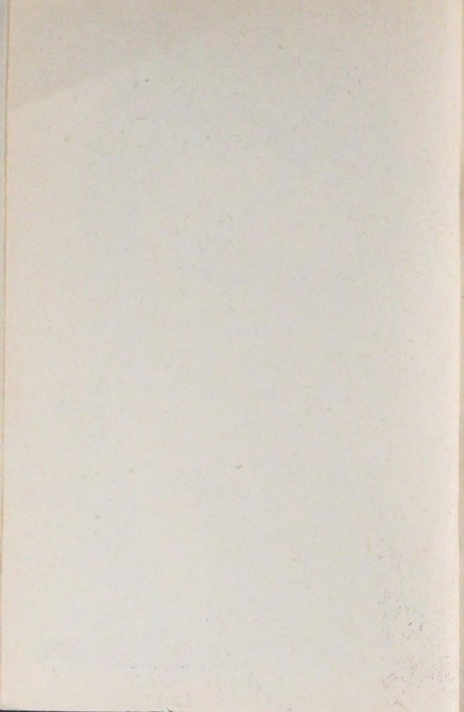
✓^o

7-4-3

102-68

Б-СБК-СТ

АЛТАЙ ЖЕРИМДЕ

Алтай жеримде мөнгүн мөндүрлер
Мөштөргө урулган.
Кызыл энгирде күдүчилердин кожоңы
Жылдыстарга торгулган.
Ак сүмерлерге канаттары кайдыгып,
Таңдар тызырашкан.
Баатыр аттардын барган истеринен
Чөрчөктөр чөйилген.
Алтай жеримде, Алтай жеримде
Сыгындардын туйгактары шыгырашкан.
Алтай жеримде күн баатырдын
Алтын чачагы жаркынын жайган.
Торгуланып клееткен торко таңдагы
Толун айга толкуланып табарган.
Торгуланып клееткен торко таңдактаң
Тогузон башка шыгыраш угулган.
Алтай жеримниң апагаш чечектеринен
Эликтер сугарынган.
Алтай жеримниң өңжүк чечектеринен
Солоңылар өң алган.

Онын учун алтай кебер
Солонгьдан солун меге,
Онын учун алтай. јерим
Солонгьдан солун јерде.

КЕЛЕР ӨЙДӨ

Келер өйдө жердин үстүндө
Журтаган улустар бисти кайкажар.
Атту-чуулу улустың ортозында
Ленинниң ады баштапкы адалар.

Жирменчи чактагы улу тартыжулар
Легенда болуп ол тушта угулар.
Жирменчи чакта тартышкан улустар
Чактардан чактарга макталып барар.

Бисти кычырып, келер үйелер
Ичинде сананып бистерге күйүнер:
«Чыккан болзом жирменчи чакта,
Турушкан болзом улу тартыжуда».

ОЙГОР ЛЕНИННИҢ АЙТКАН СӨЗИНДЕ

Телекейдин көстөри текши бистерде,
Телекейдин салымы мактулу ижисте.
Агару тартыжубыс — амыр-энчү.
Айткан сөзибис — амыр-энчү.

Агару керектеристи бүдүрип саларыс,
Албатылар ижемјизи куруга калбас.
Коммунизм туразын орооныста тударыс,
Келер үйелер бисти ундыбас.

Амыр-энчүни корып алзабыс,
Чактан чакка мак биске.
Амыр-энчүле јенү алзабыс,
Алкадып барарыс канча үйеге.

Телекейдин көстөри текши бистерде,
Телекейдин салымы мактулу ижисте,
Бистинг улу КПСС-те,
Ойгор ЛенинниҢ айткан сөзинде.

КЫЗЫЛ МААНЫ КЕРЕГИНДЕ

Кызып калган жылдардаг
Келген кызыл мааны бу.
Кыйгырып барган адалардыг
Кызыл-жалбыш каны бу.

Казыр каанныг ширеезин
Кайылта түшкен жалкын сен.
Жайымнын жаан жалбыжындый
Жалбырап туруг эмди сен.

ТУЗАМ БАР

Чагал тыттар, быјыраш кайындар
Энмейип шуулажат эзин-салкынга,
Кандый да јакшынак токуналу санаалар
Эбелип келет менин бажыма.
Јирменчи чак деп ичимде сананзам,
Јимирей берет эди-каным.
Јирменчи чак деп улустанг уксам,
Улуркай бередим акту бойым.
Эмдиги өйлөрдө, агару иштерде
Тоозындый да болзо тузам бар.
Албатынын күйдүрген јаркынду одында
Оймоктый да болзо чоғым бар.

АМАДУУМНЫҢ ЖОЛЫНДА

Шуурган шыбалат жүзиме,
Шуурып түжет үстиме,
Же көксимде ийде бар,
Көстөримде чоктор бар —
Мен амадап браадым.

Салкын сабалат эдегиме,
Сыңырап өдөт эдиме,
Кулагыма сыгырат,
Курбустанды кычырат —
Мен амадап браадым.

Кату-кату карлар
Қабагыма кадалат.
Қалтырашкан буттарым
Калың карга бадалат —
Мен амадап браадым.

Көксимде мениң ийде бар,
Көстөримде чоктор бар —
Мен ичкери браадым,
Мен амадап браадым.

ТА КАЙДА ДА...

Та кайда да күнниң чогына
Жалбырактар тойып токунаган...
Та кайда да кейдинг соогына
Агаштар тонуп тызырашкан...

Та кайда да јалакай энелер
Јаш балдарын чуулаган...
Та кайда да кезик энелер
Јуудан өлгөн уулдарын сакыган...

ЛУУДА ӨЛГӨН АДАМА

Ай жаңырган Алтайда,
Адам андаган тайгада,
Мөңкүлик мөштөр шуулажат,
Мөңүн жылдыстар шыныражат.

Шак ла анда, бийик жерде,
Күнүн ле энир киргенде,
Адамды жоктоп амыргы эдет,
Сунган сыгын тура түжет.

ЧАНКЫР САНААЛАР

Чанкыр санаалар энгирлер сайын
Жүрегиме шакпырап киргилейт.
Жүрегиме санаалар конуп алала,
Эртезинде кайдаар да сала бергилейт.

Чанкыр санаалар кайдан келгилейт —
Чактардын түбинен эмеш пе?..
Түгенбес санаалар кайдан келгилейт —
Түженген жылдыстардан эмеш пе?..

Айса кайда да бышкан кырадан
Эзин айдап экет пе?
Айса кайда да карамтыккан жышта
Мөштөр кайлап берет пе?

Чанкыр санаалар энгирлер сайын
Жүрегиме шакпырап киргилейт.
Жүрегиме санаалар конуп алала,
Эртезинде кайдаар да сала бергилейт.

АРУ СҮҮМЈИ

Апагаш кеберлү
Ару сүүмји
Айылымның эжигин
Ачып кирген.

Апагаш кеберлү
Ару сүүмји
Алкыжын меге
Айдып берген.

Апагаш кеберлү
Ару сүүмји
Сүне болуп
Меге келди.

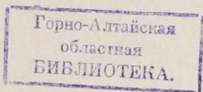
Алтай јеримде
Таг аткандый,
Айылымның ичи
Јарый берди.

ӨЗӨЙИН ДЕП МЕН...

Өлүм жок жердөөн
Барайын деп мен.
Өткүрө чагкыр кейдег
Тынайын деп мен.
Жүрүмимди ак-чек
Жүрөйин деп мен.
Күндий жаан сүүшке
Күйөйин деп мен.
Өткүрө чагкыр энгирде
Өзөйин деп мен.
Өлүм жок жердөөн
Барайын деп мен.

ОТ ОДЫРГАНЫ

Күй, күй, күйзен, одым,
Күрен койдың төжин берерим.
Қараңғуй түнде камылзан, одым,
Қара койдың төжин берерим.
Жес чөйгөнди шуулатсан,
Жегімди мениң кургатсан,
Жебрен топшуур толгойын,
Женүлерди тоолоойын.
Ай жаңырза, алкаарым,
Аңдардың жилигин жарарым.
Күй, күй, күйзен, одым,
Күмүжек-ару күничек болуп...

Хр. 168505

СОЛОҒЫНЫ ТҮЖЕНГЕНИ

Сары тагдактый санаама
Салкындар самаарып тымыган,
Сары тагдак канадын
Сыыладып болбой сыныккан.

Анканы јок кырлар
Алтындалып көрүнген.
Солун кырлар сомдоры
Сологыны түженген.

* * *

Ойгор јалкын јалт этти,
Одус күкүрт күрс этти,
Чечек тымып јарылды,
Јалбырагына кумунды,
Тенериде јылдыстар,
Тенериде јылдыстар
Јерге төгүлип сейилди.

Тенериде карануй,
Телекей текши силкинет,
Салкын агаштарга сербилет,
Ургун јааш урулат,
Бөкө кайа тым турат.

Ол кайанын көксинде
Көпөгөш чечек чечектейт.

Онызы мен болорым.

ЭНЕМНИНГ КӨСТӨРИНИНГ СУРКУРАЖЫНДА...

Энемнинг көстөрининг суркуражында

Эң ле жарык санаа бар.

Энемнинг көстөрининг суркуражында

Эң ле терең шүүлте бар.

Энемнинг көстөрининг суркуражында

Эң ле эрке сөстөр бар.

Энемнинг көстөрининг суркуражында

Эң ле баалу эрјине бар.

КӨРӨДИМ

Күнбадышта чөлдөрдиг теңеризи
Кызыл таңдакка жалбырайт.
Оңдо чөлдөргө, кеен городторго
Таңдак төгүлет,
Кызыл жааш жаайт.
Кызыл куйунга теңери тунган,
Телекей тымыган.
Мынызы өткөн жуу-чактарда
Кырылган албатынын каны ба?
Келер өйдө жуу-чакта
Кырылатан албатынын каны ба?
Айса ар-бүткеннин соодузы ба?
Билбезим.
Мен судурчы эмезим.
Эди-каным жирирейт.
Же келер өйлөрдиг эртен туразында
Космоско ууланган ракеттер сомдорын,
Илелеп көрөдим.

БААТЫР

Темир-бөкө күркүрейт јаланда,
Темир-бөкө күзүрейт кырларда.
Ол чөлдөрдөн келген баатыр,
Чөлөө билбей иштенет баатыр.

Алтын-сары мажактар өскүрерге,
Албатынын амадузын бүдүрерге
Алтайыбыска келген баатыр,
Албатыбысты көдүрген баатыр.

Кыгырт эдип кырларды јайладат,
Кызыл-кызыл тыттарды ол тартат.
Атыйланган сууларды бактырган,
Амадунын отторын чактырган.

Темир-бөкө јерге тебинет,
Јер-телекеј јүрегі јимирейт,
Көк тенгери бийикте шыгырайт,
Көк кудайдын кулагы шыгырайт.

Темир-бөкө күркүрейт јаланда,
Темир-бөкө күзүрейт кырларда.
Ол чөлдөрдөн келген баатыр,
Чөлөө билбей иштенет баатыр.

ИНДУСТРИЯ

Индустрия Алтайда
Сыгындарла үндежет.
Индустрия кырларда
Амадула күүнзежет.

Индустрия јалаңда
Салкындарла јарыжат,
Сары мажак сыймаган
Сабарларла таныжат.

Индустрия јүректе
Амадуны чыдаткан.
Индустрия бирликке
Албатыны кычырган.

Қызыл мааны таңдактаң
Қыйын-шыра кайылған.
Коммунизм көңкозы —
Индустрия торгулған.

КИЖИЛИКТИҢ ОЙГОРЫ

Ленин — историяның ат-нерези,
Тартыжузы, амадузы, ийдези,
Келер өйлөрдиг салымы,
Кеен жүрүмниң салкыны.

Историяның көксинде Ленинниң жүреги
Революцияның базыдындый тизирейт.
Жалкынды санааларда Ленинниң жүрүми
Жүректерде тартыжуунун легендазын
бичийт.

Ленинниң көстөринде — чындыктын
ойгоры,
Судур бичиктиң сурагын ондогоны.
Галактикаларды өткөн санаанын
жаркыны,
Күлүмзиренген күүнниң күзүни
шыгырты.

Күүн-кайралы жок тартыжуларда
Кижиликтиң сынын сергегиле сеңилткен

Кижиликтин ойгору, кижинин кирези,
Ойдинг некелтези — Ленин!

Ленин учун деп, ракеталар тымыгылайт,
Амыр реакторлордо атомдор шунугулайт.
Ангара ангданып, турбиналар
айландырат.
Интернационал күүзи космосто јыгырайт

КОЙЧЫ КЫС

Колхозтын койлорын кобы-јиктерле
Кожонбыла кем кабырган?
Көдүртке койлор көклө сүрүжерде,
Короны куруп, кем јандырган? —
Койчы кыс Карамай!
Јаш кураандар јадып каларда,
Јажын арчынып кем ыйлаган?
Өскүс кураандарды, умчылап өргүзип,
Өзөк-буурын кем јымжаткан? —
Койчы кыс Карамай!
Бөөрөк јиксеген бөрүлер келерде,
Бөрүлерди бөрүгиле кем соккон?
Козыр таштарла кором эгирде
Койлор айдап кем кожондогон? —
Койчы кыс Карамай!

ТУУДАН ТУУЛГАН ТУУЈЫЧЫ

«Амыр учун» деп колхозтын ады жар-
лу кўдўчизине, амыргычы Кошев
Емельян Павловичке, учурлап турум:

Амыргынын ўнине
Ал-санаазын алдыртып,
Сыгындардын ўнине
Сын-арказын сыймадып,
Амыргылап, амыргылап,
Алтайы жаар сала берт,
Алдындагы Алтайы
Ай кулакту боло берт.

Айдын тымык тўндерде
Алтай ачык ўнденерде
Амыргынын ўниле,
Туудан туулган туујычы,
Ай кулагым кырына,

Алтайымнын сынына,
Амыргыла, амыргыла,
Амыргыла, амыргыла.

Тенериде жылдыстар
Текши ыргап күйгежин,
Тенеринин чалыны
Телекейге түшкежин,
Алтайы ошкош кожонду
Албатынга жүре бер.
Сологыда журтынга
Сондобой ло жана бер.

ЭНЕМ ЈАҢЫСКАН

Камык балдарды карындап азырайла,
Кара жагыскан артып калды.
Кара казан кайкамчылу шыгырайла,
Катап ла тымык болуп калды.
Коо сынду, кортондый үндү
Ортон уулы кокурлап бичиген:
«Коктыган отто коночы ырымду,
Кожондоп азырагар, энем» — деген.
Эң кичинек эрке уулы
Энезине килеп энчикпей жанат.
«Уулым үредүдег артатан туру» —
Энем унчукпай ичинде сананат.
Кубалтып өчкөн очоктың жанында
Кунукпа, эне, кунукпа жагыскан!
Көрзөң, эне, чакының бажында
Сагыскан эдет — ого тындалан.

Та кайда да кабайда
Бала уйуктап тўженет.
Энезининг эмчегин эмерге
Эрдин чўйип тимирейт.

Онын болчок жаагында
Жўрўмнинг жулугы тыгыскийт.
Ол кабайдын жанына
Кандый да улу улустар
Улузын ундып салгылайт.

... Та кайда да кабайда
Лаш бала уйуктайт.
Та кайда да карангуйда
Ракеталар тургулайт.

КУДУЧИ АЙ

Эгир кирерде,
Ай-јаражай
Тоозы јок јылдыстарды
Айдап алала,
Тенери одорго
Түниле кабырган.
Таң адарда,
Ай-јаражай
Кабырган јылдыстарын
Јылыйтып салала,
Ээн тегериде
Эригип арткан.

ЭБЕЛЕТ...

Баатыр ийделү паровозтор
Чөйө-чөйө кыйгыргылайт.
Чөймөдөлишкен поездтер
Чөлдөрдиг түбидөөн баргылайт.

Кайа көрзөм, ыраакта
Ынаарлу кырлар көгөрөт.
Энемниг айткан сөстөри
Эт-жүрегиме эбелет.

АЙДЫҢ ТҮНДЕР

Айдын тундер
Кайкамчылу жаркынду,
Жылдыстардын имдежи
Кандый да жажытту.
Тенгериде булуттар
Санаадый тымыган.
Жылдыстардын шымыражы
Кулагыма торгулган.

ЖАНЫКСАДЫМ

Төрөл жерим, кырларым,
Слерден ийде аладым,
Алтай жиит уулыгар
Эзенин ийет, тыгдагар.
Слерден ыраакта жүреле,
Кунуга бердим кенейте,
Серүүн жайгы эзинле
Эзеним слерге жеткейле.
Ээн чөлдин түбиле
Элес этсен, эзиним.
Эжигиме жеделе,
Эркелетсен энемди.
Жабыс турамнын жанында
Жаш кайындар шуулашсын.
Жагыскан энем чыгала,
Жакшызынып тыгдазын.
Төрөл жерим, кырларым,
Слерден ийде аладым,
Алтай слердин уулыгар
Эзенин ийет, тыгдагар.

АЛТАЙЫМДЫ САНАНЗАМ

Алтайымды сананзам,
Аттары киштежип тургандый.
Агаштар амыр шуулажып,
Жайканыжып тургандый.
Көгөрип барган өзөклө
Күзүни шыгырай бергендий.
Алтың-сары күскиде
Амыргылар эткендий.
Эниргери кырларда
Икили эригип тургандый.
Эрке-эрке энемле
Эзендежип тургамдый.

БАЛА ТУЖЫМ

Бала тужым јалагда
Чечектер үзүп жүгүрет.
Чагкыр ышту чадырда
Төрттамандап чарак терет.

Келиндердег кемзинип,
Јыртык јерин јажырат.
Идиргенде ийиктелип,
Коозо собурып сыгырат.

Ол туштагы чечектер
Онбойтон эмтир.
Чадырдагы чарактын јыды
Ундылбайтан эмтир.

СОЛУН ЈЕРДЕН КЕЛЕЛЕ...

Солун јерден келеле,
Алтайыма бажырдым.
Сологыны курчанган
Кырларымды таныдым.

Мөнкү тошту сүмерлер
Мөңүн күзүңгидий шыңыражат.
Бөрүктің жаан чейнелер
Бөкөйжиңиң мызылдажат.

Аромат мөткө аймааткан
Кортондор комустый кооложат.
Эргекче жаан јиилектер
Күңге төгөлөңиң бышкылайт.

Кузукту кангыл мөштөрдө
Сүт эмилдер торныгат.
Борјон сабактары ууржыган
Караңаттарга кан салат.

Солун жердег келеле,
Алтайымды таныдым.
Солоңыны курчанган
Кырларыма бажырдым.

* * *

Тенгери дегени — ол чаңкыр шаң,
Күнгүрөп жадар көңдөй шаң.
Миллион кылдарга
Миллион жылдарга
Миллион сабарларыла
Серпий согуп,
Күнүң ле күнүң таң атканда
Музыка ойнойт, Күн анда.
Чаңкыр шаңның,
Чаңкыр таңның алдында —
 Жүзүн ырыс,
 Жүзүн шыра.
 Жүзүн чырыш,
 Жүзүн ыра.

* * *

Мен — агару Алтайда
Ак кайыңдый ап-ару,
Ады жаан тайгада
Ажу жолдый агару.

Жылдыс көстү тундерде
Жылдыскурттын жаркыны,
Күски тымык тундердин
Күкүрти жок жалкыны.

ТАЙГАДА ЖЫРГАЛ

Кызыл күннинг чыгыжын
Кыйгы была уткыдым.
«Кузук, кузук мында!» — деп,
Мен акама кайгырдым.
Акам менин Жажынай
Алтайымды мактады.
«Сары сайлу кузуктар
Кандый көп» — деп кайкады.
Жаан тайга бажына
Жаан акамла бис экү
«Кузук-кузук мында!» — деп
Кузук терип турдыбыс.
Таралдар мөштинг төзине
Көмзө сугуп учкулайт.
Жараш тийинг чагалда
Кузук чертип отурат.
Эртен тура эзенин
Эзиндер биске экелди.
Жаан жыргал тайгада
Жаш бистерди көкүттү.

НЕНЕЦ КЫС КОЖОНДОЙТ

Тундранын ак-сӧг чӧлдӧринде
Сунуп барааткан ак кийиктердин
Туйгактары тошко чедиргенделет.
Олордын айры мӱӱстери
Тӱндӱк тагдакка сомдолот.
Ондо жылу тонго кумунган
Ненец кыс сӱӱш керегинде
Кунукчылду кожондор кожондойт.
Онын кӧстӧринде тӱндӱк жаркын...

...Ак куйундар ортозында
Ак-кийиктер сунат.
Айдылбаган кунугын
Ненец кыс кожондойт.

* * *

Адам јууга атанарда,
Алтайда алтын күс болгон.
Амыр болзын деп санаарда,
Лйас чагкыр күн болгон.

Алтайдын ару эзини
Адамды айланып алкаган,
Чагкыр чачын јайылтып,
Чагкыр пладыла јангыган.

Кеен Алтайдын үстүнде
Кей мызылдап туркалган.
Күн канадын күйгүзип,
Күнбадыш јаар ууланган.

Адам јууга атанарда,
Алтайда алтын күс болгон...

ЭНЕНИНГ ЭРКЕ СӨСТӨРИ

Жолунг сенин ару болзын,
Жоңолойдый жаш балам.
Ырызын сенин жаан болзын,
Ыйлабай өс, жаш балам.
Алдыңдагы амадуунды
Артатпай өс, жаш балам.
Көктамандый сүүжинди
Көңжүдип өс, жаш балам.
Эмчектин сүдин эмеле,
Эрке балам, чыдаарын.
Эне Алтайыңа жүреле,
Эржинени табарын.

АЛТАЙ КОЛХОЗЧЫЛАР

Алтай колхозчылар айдын јаланда
Чалгыларын кыгырада кайрагылайт.
Олордын чалгызынын шуулажында
Аржан суулардын табыжы угулат.
Олордын торсогон колдоры —
Јаландардын јалакай ээзи.
Олордын тегерик көстөри —
Күнниң керсү сүнези.
Алтай колхозчылар, слердин

кожоңоордон

Албатынын, аштын энчүзин угадым.
Алтай колхозчылар, айткан сөзөөрдөн
Күнниң күмүш јылузын сезедим.
Алтай колхозчылар, айылыгарда слерди
Күнөрүк көстөрлү балдар сакыйт.
Алтай колхозчылар, азыраган малыгар
Торко өлөңдү јаландарда саамчыйт.
Алтай колхозчылар, быйаным слерге,
Энчү эзеним слерге!

* * *

Мен
баатыр уйкумла уйуктап калзам,
Алтайым,
Тобрагына
кожуп алзаг,
Алтайым, —
Чедиргенче алтын болуп жадайын.
Чечектерге үрен болуп калайын.
Эм тургуза
күннинг чогын жууйла,
Алтайым,
Тагдагына тагма бичип салайын.
Жылымзу кызыл канымды
жууйла, Алтайым,
Жилектерди сугарып салайын.

ОЙГОРЛЫК

От санаалу ойгорлык
Ойгор сөстөг мойногон,
Он канадын көдүрип,
Одус кылга ойногон.
Жүрүм, өлүм ундылган,
Жүзүн өңдөр угулган,
Жүүлген кылдар там барган,
Жүсүлдыктар шунуган.
От санаалу ойгорлык
От-жалбышка туттурган,
Одус кылды онтодып,
Оноң артык ойногон,
Кыйынга кырлар кызыган,
Кара таштар кажайган,
Өйлөр өңин өскөрткөн,
Өзөк-буурин өртөткөн.
Оноң артык ойноордо,
Ойгор кылдар үзүлген,
Он канадын көдүрип,
Лоткон болуп жоголгон.

* * *

Кулагымның кырына
Кызыл күүк отурды.
Кирбигиме илинген
Күннің чогын чокыды.
Көстөримнің жылузына
Ол жылынып отурат.
Кулагымның кырына
Омок эдип отурат.
Айдан келген алтын күүк,
Алтайыңды таныдың ба?
Кулагымның ичинде
Күзүңгимди тыңдадың ба?

ПИСЬМО БИЧИЗЕНГ, КӨӨРКИЙИМ

Сен меге письмо бичизенг, көөркийим
Мен сеге бийик күүндү ле
Эрке сүүштү келерим,
Ырысту ла жаркынду келерим,
Чөлдөрдүн жайымын экелерим,
Кырлардын ару чалынын экелерим.
Сен меге письмо бичибезенг, көөркийим,
Мен кызыл күүк болуп, уча берерим.
Жастар сайын Алтайыма келип,
Жажыл агаштарда кунукчылду эдерим...
Күмүш кырлардан бичизенг, көөркийим,
Күннинг жаркынынан көрүнзег,
көөркийим.

Мен сени — эрке сүүжимди,
Санайдым, көөркийим
Сакыйдым, көөркийим!

АЛАНЧЫККА АЙ КЕЛДИ

Җылдыскуртту тўн келди,
Ай куруттар тўнеди.
Аланчыкка ай келди,
Анда отурып тўнеди.

Ак јастыкту кабайды
Ак сўнелер јайкады.
Мөштөр бажы шуулашты,
Мөнгүн тўштер јайады.

Амыр турган чадырды
Җылу уйку кумуды.
Аланчыкта отурган
Ай араайын кунукты.

КАН КЕБЕРЛҮ АЙГЫР БАР

Калын жалы жайрадылган
Кан кеберлү айгыр бар.
Ол айгырды чалмадаарга
Амадаган баатыр бар.

Кызыл энгир киргенде,
Кызыл тагдакты ол уткыйт.
Айгыр одорго келгенде,
Чалмадаарын ол эндейт.

Айгыр ажар ажуга
Кыйра буулап алканат.
Ажыктап ла турала,
Аймап калган атанат.

Айылына келеле,
Ал-санаага алдырат.
Эртезинде энгирде
Ойто ло оноор атанат.

АЛТАЙ КЫРЛАР АМЫРАДЫ

Қызара чонгон кырларда
Қызыл таңдақ тымыған.
Амырғы сыылаған сындарда
Алтын таңдақ амыраған.

Қызылкүн кырдаң ажарда,
Қызыл таңдақ ырады.
Ай араайын чыгарда,
Алтай кырлар амырады.

АЛТАЙДА ЭГИР

Ак чырайлу жылдыстар
Ак тагдакта күйгүлейт.
Тымык мөштөр үргүлөп,
Күмүш түштер көргилейт.

Анда айдын ажуда
Алтайды сыгын ајыктайт.
Алтын айды мүүзиле
Көдүрип алган тындалайт.

КЫШ ТҮЖЕТ

Ак айаста айдаг
Алтайга мөнгүн төгүлет.
Ак јаланда ак кайыг
Мөнгүнделип көрүнөт.

Алтайыма кыш түжет,
Айдыңдалып кар түжет.
Ак јаланда ак кайыг
Ала јайын түженет.

АЙДЫН КӨЛИ

Куулгазын куу кыс болуп,
Айдын көлдө эжинет.
Тымык үүрлү жылдыстар
Ойноп оны ээчижет.

Апагаш үлүш чачынан
Айдын чогы жаркындайт.
Араай жүзүп баргажын,
Айдын көли жаркындайт.

Кулузынду жаратта
Куулгазын оттор чагылат.
Айдын көллө араайын
Апагаш куу жүс браат.

ЭРЈИНЕМ

Эл-јүректе эрјинем
Эрке сүүштинг сүнези.
Эзен тушта салымнын
Айдып берген сүмези.
Кандый да јаан түбекте
Качашпастын ырызы.
Ап-апагаш агару —
Карузыштын шыразы.

* * *

Кара көстү көөркийге
Карузып жүрер күүним бар.
Кара мендү көөркийге
Карузып айдар сөзим бар.
Көктамандый сүүжинди
Сыйлап берзен, көөркийим.
Эрјине кара менинди
Сыйлазан, ундыбай жүреин.
Ырысты чанкыр энгирде
Ырызым бадырбай ыйлайын.
Ышту ыраак талада
Ырымдап сени сакыйын.

ТАРМАЛУ ЭҢИРДЕ

Мениг көксиме
Куулгазын киреле,
Кожондоп тургандый.
Мениг кулагыма
Көөркийим эрдиле
Шымырап тургандый.
«Ай эски» — деп,
Адам меге
Айдып тургандый.
«Эзен жүр» — деп,
Энем мени
Эркелеп тургандый.

МЕНИҢ ИЖИМ

Көрүмжилү кырларга
Көрөтандап көрөдим.
Алдымдагы жылдарга
Ала тагдак чөйөдим.

Кара-кара көстөрдин
Кирбиктери ачылат.
Анаг алтай сөстөргө
Арбын шүүлте табылат.

Ай-Түнүке баатырдын
Ай саадагына амадайдым.
Чындый чынду сөстөргө
Чылабас канаттар сулайдым.

* * *

Алтын элгек тўн келди,
Ай телекейди кыйкады,
Алтын-кўлдинг толкузы
Айдыгдалып чайбалды.
Яш баладый айды
Жараштыра жайкады.
Ак сўмерлер бажына
Айдын санаа эбелди.
Тенгеринин кайкалын
Телкем жыштар кайлады.

КУНШЫНГЫРТ

Күмүш кырлар арјаннан
Күн чыгарда кайкагам.
Күнди ээчип айланган
Күн-Келдини байлагам.

Кырлар бажы ак-јаркын,
Ойноп барган от-јалкын,
Күүним мениң күн-јаркын,
Күзүңилү күн-салкын.

Сунган суулар — сур-шынгырт,
Аржан-кутук — ай-шынгырт.
Анда туулар күнөрүк
Айды сакыйт көгөрүп.

* * *

Сурузы јок чактарга
Сырга болгон сары ай.
Оңуп калган кырларга
Ойгор болуп јары, ай.

Јарып барган Алтайды
Јаркыныгла јайка, ай.
Јүрекке јүзүн кайкалды
Јаңырап кайла, јаңы ай.

Јаан-јаан јылдыстар
Јалтырашсын үстүнде.
Јаркынды сүүген улустар
Јакшызынзын бу тўнде.

БАЛА ТУЖЫМ ШАК АНДА

Жонжолойлу жолдорло
Жойу базар күүним бар.
Өдө берген тужымның
Өнгин өңжидер күүним бар.
Жажыркаган тужымның
Жажыдын ачар күүним бар.
Кинчек билбес тужымды
Кичееп жүрер күүним бар.

Жонжолойлу жолдорды
Жоктоп жүрүм.
Бала тужымның байлыгын
Баалап жүрүм.

САКЫЛТА

Түш јеримде сен кожондогон,
Сүүшке чыдашпай жүрегим кожондогон.
Ойгонып келзем — карагуй тун,
Эжик кыјырайт, тышкары куйун.
Түш јеримде сен айылдап келген,
Меге ырыс, сүүмји экелген.
Ойгонып келзем, турада ээн,
Тышкары тымык таг эртен.

* * *

Сениң санааңа кирет пе
Јаскыдагы тойлу энир?
Таң кажайып келгенче
Танцевать эткен јогыс па?
Ол энирде сен меге
Омок көрүп каткырган.
Јаагыма чачын тийерде,
Окшоп ийерге санангам.
Јеңил санаалу јелбис деп,
Сананба мени, көөркийим.
Билижип јүрзе, јакшы деп,
Бичип турзаң, көөркийим.
Өскө јерге јүреле,
Өңзүребезин јүрегим.
Айдын тымык энирде,
Ачынбазын өзөгим.

ЧЕЙНЕЛЕР

Чейнелер,
 чейнелер,
Слер
 эне јеримнинг эрке көстөри,
Јас ла сайын
Ак-јарыкты
 јаңыдан ачадыгар.

Меге чейнелер
Эне јеримнинг
 эрке көстөри,
Ак-јарыкты
 үлгер ле сайын
Јаңыдан ачарга келижет.

Чейнелер,
 чейнелер,
Слерди көргөмдө,
Алтайымнын јаражы

Жүрегіме ачылат.
Алтайым керегинде
Алтынла бичилген
Судур бичикти
суулар кычырат.

КЕМ?

Акар тонду адалардын
Амыргылары артаган,
Бурылбас буурыл каргандардын
Топшуурлары чириген.
Адалардын амыргыларын
Амадада кем тартар?
Татап калган кылдарды
Тармылада кем согор?
Сен бе, нөкөр, мен бе?
Айса кемис те эмес пе?..

Бийик, бийик сүмерлер
Бир үнле јиркирейт.

Азия, Азия,
Јебрен макту Азия.
Азия, Азия,
Јенүге бараат Азия.

ЧООКЫРАЙ

Чоокур бозуум чоокырай,
Не мөөрөдин ыгырап?
Алдында тусты жалабай,
Не көрөдин жыдыркап?
Куйругыңды чычайтып,
Текшилезен куйбурып.
Көстөрүңди кылайтып,
Неге туруң кунугып?
Энең сениң энирде
Мөөрөп келер ыраактаң.
Эм тургуза ме сеге
Жажыл өлөң жалаңнаң.

ЧАНКЫЛДАЙ

Чатпак сынду Чанкылдай
Чала сыкык көрүштү.
Чанкыр кыпту бөрүгинде
Чычак сары чачакту.
Кабак аракы көргөндө,
Каткырып күлүк сүүнетен.
Калаганча ичкенде,
Калжуурып, чалчып ийетен.
Уур ишке ийгенде,
«Оору мен» деп онтойтон.
Арајанды ичкенде,
Айудый бөкө болотон.
Чанкыр кыпту бөрүгин
Чала кыйа кийетен.
Чат-мат согужып,
Чалчып јондо јүретен.
«Ура, токто!» — деп айткан
Улустың сөзин укпайтан.
Ачабына салдырып,

Аракызын чачпайтан.
Учы-учында күлүкти
Улус жаргыга тургусты.
Он беш күнге иштейле,
«Ооружы» онын жазылды.

БАЖАЛЫКТАР

Алтай жеримде	5
Келер өйдө	7
Ойгор Ленинниң айткан сөзинде	8
Кызыл мааны керегинде*	9
Тузам бар	10
Амадуумның жолында	11
Та кайда да	12
Лууда өлгөн адама	13
Чанкыр санаалар	14
Ару сүүмји	15
Өзөйни деп мен	16
От одырганы	17
Сологыны түженгени	18
«Ойгор жалкын жалт этти»	19
Энемниң көстөриниң суркуражында	20
Көрөдим	21
Баатыр	22
Индустрия	24
Кижиликтин ойгоры	25

Койчы кыс	27
Туудан туулган тууҗычы	28
Энем жангыскан	30
«Та кайда да кабайда»	31
Күдүчи ай	32
Эбелет	33
«Жайымдалган жүрүмле, жагарлаган күүним- ле»	34
Айдын түндөр	35
Жаныксадым	36
Алтайымды санаанзам	37
Бала тужым	38
Солун жердег келеле	39
«Тегери дегени — ол чагкыр шаг»	41
«Мен — агару Алтайда»	42
Тайгада жыргал	43
Ненец кыс кожондойт	44
«Адам жууга атанарда»	45
Эненинг эрке сөстөрү	46
Алтай колхозчылар	47
«Мен баатыр уйкумла...»	48
Ойгорлык	49
«Кулагымнын кырына»	50
«Письмо бичизенг, көөркийим»	51
Аланчыкка ай келди	52
Кан кеберлү айгыр бар	53
Алтай кырлар амырады	54
Алтайда энир	55

Қыш тўжет	56
Айдын көли	57
Эрјинем	58
«Кара көстү көөркийге»	59
Тармалу энирде	60
Мениң ижим	61
«Алтын элгек тўн келди»	62
Кўншыгырт	63
«Сурузы јок чактарга»	64
«Мөңүн үзенгилер шыгырт эткенин»	65
Бала тужым шак анда	66
Сақылта	67
«Сениң санаанга кирет пе»	68
Чейнелер	69
Кем?	71
Азия	72
Чоокырай	74
Чанкылдай	75

Байрам Суркашев

РАДУЖНЫЙ СОН

Редакторы *Б. У. Укачин, В. Т. Самыков*

Художник *В. Д. Запрудаев*

Художественный редактор *И. И. Митрофанов*

Технический редактор *Н. Н. Параев*

Корректоры *А. М. Борбуев, А. А. Боконокова*

АН 15327. Сдано в набор 7/II. 1968 г.

Подписано к печати 12. IV. 1968 г. Бумага

типографская № 2. Формат 60×84¹/₃₂

Печ. л. 2,5. Усл. п. л. 2,325. (Уч.-изд. л. 1,3).

Тираж 1100 экз. Заказ № 1082. ТП 1968. № 102

Цена 13 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского
книжного издательства, пр. Коммунистиче-
ский, 44. Горно-Алтайская типография,
пр. Коммунистический, 25.

13 акча

- 57 033

